

**PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PRIMARY PRESCHOOL  
AGE CHILDREN LEXIS ENRICHMENT**

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА ДІТЕЙ МОЛОДШОГО  
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

**Олена Сахарова**

здобувачка

E-mail: alenasaharova4@gmail.com

Миколаївський національний університет  
імені В. О. Сухомлинського, Україна

**Olena Saharova**

getter

E-mail: alenasaharova4@gmail.com

V.O. Sukhomlynskyi National University  
of Mykolaiv, Ukraine

**ABSTRACT**

*The article is devoted to the substantiation of pedagogical conditions of primary preschool age children lexis enrichment in the process of physical education. The author presents the analysis of scientific research on the problem of enriching the vocabulary of young preschoolers in various activities; gives examples of famous scientists statements (S. Usova, F. Sokhin) on the importance of vocabulary work with primary preschoolers; draws attention to physical education as a means of enriching vocabulary, which creates a relaxed impact on a child during the words acquisition. The author highlights the mandatory necessity of pedagogical conditions in the pedagogical process, which determine its effectiveness, and hence the effectiveness of enriching the vocabulary of young preschoolers in the process of physical education. Four pedagogical conditions were identified in the article (creation of learning and speech environment in the process of physical education of children; introduction of innovative pedagogical technologies in the process of physical education (elements of interactive learning) and different types of physical education relationship; the positive incentives to enrich children's vocabulary; interaction of preschool education institutions and families in the process of the vocabulary enrichment of primary school age children in the process of physical education); according to each condition, various forms of work with children are offered (fairy tale therapy, art therapy, color therapy, dance and movement therapy, laughter therapy, music therapy, etc.); the principles of creating a learning and speech environment are revealed; methods of working with children, with the help of which the pedagogical conditions were realized. Attention is paid to the integration of family education and public preschool education. The conditions of effective interaction of parents and educators on the issue of vocabulary enriching of primary school age children in the process of physical education are determined.*

**Key words:** *pedagogical conditions, principles, vocabulary work, vocabulary enrichment, vocabulary activation, physical education.*

**Постановка проблеми.** У сучасній методиці словникова робота розглядається як цілеспрямована педагогічна діяльність, яка забезпечує активне засвоєння словникового складу рідної мови. Для збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання важливим є: створення необхідних педагогічних умов, використання інтерактивних методів і прийомів для переходу слів з пасивного словника молодших дошкільників до активного, робота над свідомим використанням дітьми спеціальної лексики у процесі фізичної діяльності.

## **Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 49.**

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Різні аспекти словникового розвитку дошкільників знаходять своє відбиття в працях педагогів, психологів, лінгводидактів (А. Богуш, О. Амацьєва, Н. Гавриш, В. Коник, К. Крутій, Н. Кудикіна, Н. Луцан, О. Трифонова, І. Луценко, В. Ляпунова, І. Непомняща, Ю. Руденко, О. Соловійова, Є. Тихєєва, А. Шахнарович, М. Черкасов, О. Ушакова, В. Ядешко та ін.). До них належать: ознайомлення дітей зі словом у різних видах діяльності, особливості розуміння значення слова дітьми різних вікових груп, опанування узагальнюючого значення слів.

Як відомо, одним із завдань словникової роботи в закладі дошкільної освіти є: збагачення словника дітей новою лексикою; активізація словника.

Як відомо, молодший дошкільний вік найбільш сензитивний щодо мовленнєвого розвитку. У дітей цього віку надзвичайно розвинене мовне чуття, вони досить рано помічають і виправляють мовні огріхи в мовленні інших.

С. Усовою було визначено обов'язкові заняття, без яких не можливе успішне виконання програми зі звукової культури, граматичної правильності мови, словника та розвитку зв'язного мовлення. Так, науковець вказує «Значне місце в програмі роботи з цими дітьми (від 3 до 4 років і від 4 до 5 років) повинно належати словниковій роботі...» (Осокіна, 1986: 165); та «В педагогічній практиці важливо визначити не лише коло уявлень, знань і умінь, але також і той словник, який їм відповідає і повинен бути в активному користуванні дитини» (Усова, 1981: 161).

На думку Ф. Сохіна розвиток словника – тривалий процес оволодіння словниковим запасом, що накопив народ в процесі його історії. Особливості розвитку словника дозволяють визначити завдання словникової роботи: кількісне накопичення слів, необхідне для змістовної бесіди; засвоєння соціально закріпленого змісту слів; активізація словника, тобто не лише знання слів, але і введення їх в практику спілкування (*Развитие речи...*, 1984: 79, 81).

У нашому дослідженні фізичне виховання розглядалося як засіб збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку, що, за рахунок невимушеного впливу на дитину, забезпечує краще засвоєння слів.

Одержані результати пошуково-розвідувального етапу експерименту спонукали нас до розроблення методики збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання.

**Наукові завдання статті.** Відповідно до порушеної проблеми нами здійснено пошук ефективних умов збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання. При їх доборі ми опиралися на результати констатувального етапу експерименту, наукові дослідження в галузі дошкільної педагогіки й узагальнення досвіду роботи закладів дошкільної освіти, що слугували базою дослідження.

**Метою статті** є визначення сутності поняття та обґрунтування педагогічних умов збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання.

Обґрунтовуючи педагогічні умови, що забезпечують збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку, з'ясуємо сутність поняття «педагогічні умови».

**Виклад основного матеріалу.** Ефективність педагогічних процесів обумовлена обов'язковою наявністю педагогічних умов. Це поняття трактується науковцями неоднозначно. Одні вчені розуміють під терміном «педагогічні умови» обставини та можливості, від яких залежить успішність функціонування та розвитку певної педагогічної системи (Исаев, 1997), інші — фактори і правила успішності життєдіяльності педагогічної системи (Назаренко, 2002), треті — вимоги, які мають виконувати педагоги з метою забезпечення ефективності педагогічного процесу.

Науковцями розглядаються умови, спрямовані на розв'язання конкретних завдань:

- умови створення адаптивного освітнього середовища (Т. Давиденко, Г. Єльнікова, С. Красіков, Т. Шамова);
- умови розвитку соціальної активності особистості педагога, його професіоналізму,

**Scientific Bulletin of the Izmail State University of Humanities.**  
**Section Pedagogical Sciences. Issue 49**

професійної культури (Н. Волкова, В. Гриньова, С. Єлканов, В. Лозова, О. Мармаза, В. Сластьонін);

- умови розвитку професійних цінностей педагога (В. Гриньова, З. Кокарева, О. Попова, М. Ружников, Н. Шемигон);

- умови підвищення ефективності педагогічних досліджень (Ю. Бабанський, В. Євдокимов, І. Прокопенко);

- умови «гнучкої» реакції на зміни, які відбуваються в суспільстві (В. Лазарєв, М. Поташник, І. Шаласв, Т. Шамова);

- умови формування педагогічного колективу (Ю. Конаржевський, О. Мармаза, Є. Павлютенков) та ін.

Підкреслимо, що педагогічні умови ми будемо сприймати як обставини, за яких існують явища, в яких розгортається дія фактора. **Педагогічні умови** — це супутні фактору педагогічні обставини.

На основі аналізу наукової літератури враховуючи, що умови – це необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь, або сприяють чомусь (*Великий тлумачний словник...*, 2005: 1506), відповідно до теоретичних засад і принципів побудови експериментального дослідження та зважаючи на предмет нашого дослідження ми виокремили наступні педагогічні умови:

- створення навчально-мовленнєвого середовища в процесі фізичного виховання дітей;
- упровадження інноваційних педагогічних технологій у процесі фізичного виховання (елементів інтерактивного навчання) та взаємозв'язок різних видів фізичного виховання;
- наявність позитивних стимулів для збагачення словника дітей;
- взаємодія закладів дошкільної освіти і сім'ї у збагаченні словника дітей молодшого дошкільного віку.

Перша педагогічна умова — *створення навчально-мовленнєвого середовища в процесі фізичного виховання дітей.*

Навчально-мовленнєве середовище ми вважали розвивальним, якщо воно створювало доброзичливу атмосферу, в якій діти виявляли мовленнєву активність, вільно спілкувались між собою та з вихователем, самостійно обирали однолітків для спілкування, гри та фізичної діяльності.

Створення навчально-мовленнєвого середовища складалося з таких компонентів:

- спеціально організована мовленнєва діяльність дітей;
- спільна доросло-дитяча (партнерська) мовленнєва діяльність;
- вільна самостійна мовленнєва діяльність дітей.

Спеціально організована мовленнєва діяльність дітей в процесі фізичного виховання – нашаровування всіх видів мовленнєвої діяльності, наскрізний зміст яких має один або декілька об'єктів пізнання, предметом яких є фізичне виховання.

Метою нашої роботи щодо створення першого компонента навчально-мовленнєвого середовища є ознайомлення дітей з новими мовними та мовленнєвими явищами, навчання виконавчих дій, визначення обсягу мовленнєвої діяльності кожного вихованця у процесі фізичної діяльності.

Принципи, які ми враховували у процесі створення навчально-мовленнєвого середовища такі:

- принцип психологічної обумовленості занурювання в мовлення;
- принцип домінанти (коли приділяється підвищена увага мовному розділу) – у нашому випадку приділяється увага словниковій роботі з дітьми;
- принцип багатогранності (коли мовленнєві навички та вміння формуються (або засвоюються) засобами фізичного виховання);
- принцип гармонійності (єдність мовленнєвої і фізичної діяльності).

## **Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 49.**

Реалізуючи першу педагогічну умову, ми використовували наступні методи:

- метод мотивації мовленнєвої діяльності (заохочення дітей до словникової роботи);
- метод ознайомлення дітей із новим мовленнєвим досвідом (подання нових слів).

Таким чином, створення розвивального середовища в закладі дошкільної освіти сприяє організації життєдіяльності дітей відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти України.

Друга педагогічна умова — *упровадження інноваційних педагогічних технологій у процесі фізичного виховання (елементів інтерактивного навчання) та взаємозв'язок різних видів фізичного виховання.*

Здоров'язберігаюча педагогіка, продиктована проблемами сучасності, передбачає інтегрований підхід до занять з фізичної культури. Розвиваючи основні фізичні якості (силу, гнучкість, спритність, окомір тощо), вся робота повинна бути організована цікаво та зрозуміло для дитини, так, щоб у малюка вона викликала позитивні емоції такі, як радість руху, задоволення від власної спритності, захоплення своїми досягненнями та успіхами своїх товаришів. Втілюючи цей принцип у своїй практиці, ми використовували різні форми роботи:

- заняття-гра (декілька рухливих ігор, підібраних з поступовим руховим навантаженням);

- заняття-казка (за мотивами знайомої казки, не зменшуючи моторної щільності заняття);

- профілактично-оздоровчі заняття (за методикою М. М. Єфименка) (особливе місце тут належить горизонтальному пластичному балету, а також заняттям з переважним використанням лежачого, повзального, сидячого, ходьбового і лазального рухового режимів), з використанням нетрадиційних технологій: дихальної гімнастики, точкового масажу, ігор медитацій, психогімнастики, «хвилинок-здоровинок» тощо);

- домінантні заняття (з переважанням вивчення якогось одного домінуючого основного руху);

- комплексні заняття (загальнорозвивальні вправи, основні рухи, рухлива гра);

- фізкультурно-валеологічне заняття;

- ритмічна гімнастика (заняття для дівчаток);

- силові заняття (для хлопчиків);

- сюжетні заняття (за сюжетом відомого оповідання).

Таким чином, інноваційні педагогічні технології, взаємозв'язок різних видів фізичного виховання у поєднанні зі словниковою роботою дітей молодшого дошкільного віку забезпечило збагачення їхнього словника.

Використовувались такі *форми* роботи з дітьми, як казкотерапія, пісочна терапія, арт-терапія, кольоротерапія, танцювально-рухова терапія, сміхотерапія, музикотерапія, дихальна артпедагогіка, релаксація під музику, етюди психогімнастики, імунна гімнастика, валеокорекція, «Етюди для душі», аерофітотерапія; ритмопластика, динамічні паузи, рухливі та спортивні ігри, релаксація, технології естетичної спрямованості, гімнастика пальчикова, гімнастика для очей, гімнастика дихальна, підбадьорююча гімнастика, гімнастика коригуюча, гімнастика ортопедична. Вправи бралися з наступних джерел.

Третя педагогічна умова – *наявність позитивних стимулів для збагачення словника дітей.*

Стрижнем психологічного складу особистості є її мотивація, оскільки саме вона спрямовує особистість дитини на різні види діяльності, здійснює вирішальний вплив на формування характеру людини, розвиток її здібностей, а також зумовлює різні вчинки і поведінку людини.

Мотивація – Сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось; мотивування... Заохочення учнів до вивчення певного предмета, дисципліни, пояснення необхідності

**Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.**  
**Section Pedagogical Sciences. Issue 49**

навчання у школі (*Великий тлумачний словник...*, 2005: 692). Мотиви можуть бути внутрішніми (прихованими) і зовнішніми, тобто озвученими в мовленні. Основою мовленнєвого висловлювання є мотив, якщо він не виникає, висловлювання не відбувається.

Головним завданням цієї педагогічної умови було створення та утримання в дітей відчуття радісного очікування та здивування під час перебування в закладі дошкільної освіти. Головним принципом реалізації цієї умови було зацікавлення дітей за допомогою сюрпризних, ігрових моментів. Ефективність словникової роботи в процесі фізичного виховання знаходилась в прямій залежності від рівня активності дітей під час всіх режимних моментів. Активність дітей в процесі фізично-мовленнєвої діяльності забезпечувала достатній рівень їх словникової роботи. Включення дітей в фізично-мовленнєву діяльність забезпечувалась за допомогою різних засобів активізації.

Разом із різноманітними формами, методами і прийомами, фізична діяльність займала велике місце в процесі збагачення словника молодших дошкільників. Ця умова реалізовувалась нами за допомогою таких принципів:

- схвалювання успіхів дітей;
- опора на бажання дітей;
- врахування інтересів та намірів дітей.

Четверта педагогічна умова — *взаємодія закладів дошкільної освіти і сім'ї у збагаченні словника дітей молодшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання.*

Зазначимо, що потребами сьогодення продиктовано необхідність тісніше інтегрувати родинне виховання і суспільну дошкільну освіту, «зберегти пріоритет родинного виховання, активніше залучати родини до участі у навчально-освітньому процесі...» (Лохвицька, 2012: 6).

Розуміння того, що саме в сім'ї закладається фундамент повноцінного фізичного, розумового і психічного розвитку дитини, спонукало нас до пильного вивчення запитів, потреб і вимог сім'ї, тобто, до тісної взаємодії закладів дошкільної освіти і родини в збагаченні словника дітей молодшого дошкільного віку. Адже, як стверджує Г. Беленька, внаслідок великої завантаженості сучасних батьків на виробництві, відсутності спільних родинних справ і недостатньої обізнаності в питаннях значущості спільної діяльності для розвитку дитини, практична взаємодія старших і молодших членів родини зводиться до мінімуму (*Підготовка майбутніх вихователів...*, 29).

Від гармонізації взаємин педагогів та батьків, від вироблення єдиної стратегії виховання малюка залежить, якою буде Людина в майбутньому. Соціологи твердять, що, виконуючи репродуктивну функцію, в основі якої інстинктивне прагнення людини до продовження роду, сім'я є відповідальною за фізичний, психічний та інтелектуальний розвиток дитини (*Підготовка майбутніх вихователів...*, 47-48).

Тісний контакт з батьками вихованців мав на меті надання батькам допомоги з питання збагачення словника дітей в процесі фізичного виховання, сприяв формуванню взаєморозуміння в родинно-педагогічному колективі, обміну виховним досвідом. Такий взаємозв'язок необхідний і для того, щоб сформувати у батьків правильне уявлення про свою дитину, об'єктивно оцінити її та визначити оптимальні шляхи збагачення її словника.

Для того щоб педагоги та батьки взаємодіяли ефективно, нами було створено певні умови. Окреслимо їх.

По-перше, заклади дошкільної освіти були повністю відкритими для сім'ї і як з точки зору інформативності, так і для участі сім'ї в освітньому процесі. Батьки знали про наявність у закладі дошкільної освіти певних освітніх послуг, мали уявлення про умови перебування дитини в групі, особливості програм виховання дітей молодшого дошкільного віку.

По-друге, співробітники закладу дошкільної освіти мали уявлення про запити

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного  
університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 49.**

батьків, умови перебування дитини в сім'ї та її індивідуальні особливості, а також створювали умови для делікатного отримання такої інформації.

По-третє, педагогами проводилась спеціальна робота, спрямована на формування партнерських відносин з батьками, на залучення сім'ї до співробітництва з питання збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання а саме:

- встановлено доброзичливі відносини між педагогами та членами сімей вихованців;
- налагоджено зворотний зв'язок між педагогами та родинами вихованців;
- розповсюджено серед батьків сучасні знання про методику збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку, її форми, методи і прийоми.
- упроваджено різноманітні організаційні форми співробітництва закладу дошкільної освіти із сім'ями в процесі фізичного виховання (батьківські збори, сімейні клуби, спільні спортивні свята, розваги, індивідуальні та групові консультації, тренінги та ін.).

**Висновки.** На нашу думку, використання визначених педагогічних умов у освітньому процесі закладу дошкільної освіти буде сприяти досягненню більш ефективних результатів у збагаченні словника дітей молодшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання.

### **ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА**

Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод.і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

Исаев И. Ф. Школа как педагогическая система: основы управления: Учеб. пособие / И. Ф. Исаев. Белград: Изд-во БГУ, 1997. 145с.

Лохвицька Л. В. До здоров'я дітей – через освіту дорослих: Технологія взаємодії дошкільних навчальних закладів з родинами [навч.-метод. посіб.]. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 176 с.

Назаренко Г. І. Організаційно-педагогічні умови забезпечення наступності в навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд..пед.наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Г. І. Назаренко. Кривий Ріг, 2002. 21с.

Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку: компетентнісний підхід / За загальною редакцією Г. В. Беленької, О. А. Половіної / Монографія. К.: Вид-тво. 244 с.

Осокина Т. И. Физическая культура в детском саду. 3-е изд., перераб. М.: Просвещение, 1986. 304 с.

Развитие речи детей дошкольного возраста: Пособие для воспитателя детского сада / В. И. Логинова, А. И. Максаков, М. И. Попова и др.; под ред. Ф. А. Сохина. 3-е изд., испр.и доп. М.: Просвещение, 1984. 223 с.

Усова А. П. Обучение в детском саду / Под ред. А. В. Запорожца. 3-е изд., испр. М.: Просвещение, 1981. 176 с.

### **REFERENCES**

Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod.i dopov.). [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with additions and additions)]. (2005) / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. K. : Irpin: VTF «Perun», 1728 s. [In Ukrainian]

Ysaev Y. F. (1997). Shkola kak pedahohycheskaia sistema: osnovy upravleniya: Ucheb. posobyе. [School as a pedagogical system: basics of management: Textbook. allowance].

**Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.  
Section Pedagogical Sciences. Issue 49**

Belhrad: Yzd-vo BHU. 145 s. [In Russian]

Lokhvytska L. V. (2012). Do zdorovia ditei – cherez osvitu doroslykh: Tekhnolohiia vzaiemodii doshkilnykh navchalnykh zakladiv z rodynamy [navch.-metod. posib.]. [To the health of children – through adult education: Technology of interaction of preschool educational institutions with families [teaching method. aid.]]. Ternopil: Mandrivets. 176 s. [In Ukrainian]

Nazarenko H. I. (2002). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy zabezpechennia nastupnosti v navchanni ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand.. ped. nauk: spets. 13.00.09 «Teoriia navchannia». [Organizational and pedagogical conditions for ensuring continuity in the education of children of preschool and primary school age: author's ref. dis. for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences: special. 13.00.09 «Theory of learning»]. Kryvii Rih. 21 s. [In Ukrainian]

Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do roboty z ditmy doshkilnoho viku: kompetentnisnyi pidkhid. [Preparation of future educators to work with preschool children: a competency approach] / Za zahalnoi redaktsiieiu H. V. Bielienkoi, O. A. Polovinoi / Monohrafiia. K.: Vyd-tvo. 244 s. [In Ukrainian]

Osokyna T. Y. (1986) Fyzycheskaia kultura v detskom sadu. [Physical culture in kindergarten]. 3-e yzd., pererab. M.: Prosveshchenye, 304 s. [In Russian]

Razvytye rechy detei doshkolnoho vozrasta: Posobye dlia vospytatelia detskoho sada. [The development of speech in preschool children: A guide for a kindergarten teacher]. (1984) / V. Y. Lohynova, A. Y. Maksakov, M. Y. Popova y dr.; pod red. F. A. Sokhyna. 3-e yzd., yspr.y dop. M.: Prosveshchenye. 223 s. [In Russian]

Usova A. P. (1981) Obuchenye v detskom sadu. [Teaching in kindergarten] / Pod red. A. V. Zaporozhtsa. 3-e yzd., yspr. M.: Prosveshchenye. 176 s. [In Russian]

## АНОТАЦІЯ

*Стаття присвячена обґрунтуванню педагогічних умов збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання. Автор подає аналіз наукових досліджень, присвячених проблемі збагачення словника молодших дошкільників у різних видах діяльності; наводить приклади висловлювань відомих учених (С. Усової, Ф. Сохіна) щодо значення словникової роботи з молодшими дошкільниками; звертає увагу на фізичне виховання як засіб збагачення словника, що створює невимушений вплив на дитину під час засвоєння слів. Автор звертає увагу на обов'язкову наявність педагогічних умов у педагогічному процесі, що обумовлюють його ефективність, а значить і ефективність збагачення словника молодших дошкільників у процесі фізичного виховання. У статті визначено чотири педагогічних умови; відповідно до кожної умови пропонуються різні форми роботи з дітьми (казко терапія, арт-терапія, кольоротерапія, танцювально-рухова терапія, сміхотерапія, музикотерапія та ін.); розкриваються принципи створення навчально-мовленнєвого середовища; методи роботи з дітьми, за допомогою яких реалізовувалась та чи та педагогічна умова. Звертається увага на інтеграцію родинного виховання і суспільної дошкільної освіти.*

**Ключові слова:** педагогічні умови, принципи, словникова робота, збагачення словника, активізація словника, фізичне виховання.